

CÂND RAȚIUNEA
PLEACĂ ÎN VACANȚĂ

Neven Sesardić (n. 1949) este preocupat în special de filozofia științei, cu accent pe științele biologice și ale minții. După ce în perioada 1977–1989 a fost lector de filozofie la Universitatea din Zagreb, unde s-a remarcat prin dese dispute cu marxismul, după 1989 a beneficiat de burse la prestigioase universități occidentale, predând apoi la diverse universități din Europa, Japonia și SUA. Este membru al Asociației Americane de Filozofie (APA). A publicat volumele *Marxian Utopia?* (în colab. cu Domenico Settembrini), 1985; *Making Sense of Heritability*, 2005; *When Reason Goes on Holiday: Philosophers in Politics*, 2016. De asemenea, a publicat numeroase articole în reviste de filozofie prestigioase.

NEVEN SESARDIĆ

CÂND RAȚIUNEA
PLEACĂ ÎN VACANȚĂ
Filozofii în politică

Traducere din engleză de
S.G. Drăgan

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristian Negoită
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Real

Neven Sesardić
When Reason Goes on Holiday: Philosophers in Politics
Encounter Books, New York, London, 2016
© 2016 by Neven Sesardić
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2018, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Sesardić, Neven
Când rațiunea pleacă în vacanță: filozofii în politică / Neven Sesardić;
trad. din engleză de S.G. Drăgan. – București: Humanitas, 2018
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-973-50-6225-5
I. Drăgan, S.G. (trad.)

I

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

Este curios cum cele mai înalte înzestrări intelectuale coexistă uneori cu incapacitatea de a pricepe anumite realități simple, de care își poate da seama și un imbecil.

E.T. Jaynes

CUPRINS

Mulțumiri	II
Prefață	13
1. Înțelepciunea care a dat greș	15
<i>Noi vă vom învăța cum să gândești, spuneau dumnealor</i>	17
<i>Paradoxul lui Russell: un geniu cu un pic de sminteală</i>	22
<i>Ispite comuniste la Oxford</i>	26
<i>Argumentări proaste și politici proaste:</i> <i>care este cauza și care efectul?</i>	29
2. Otto Neurath: filozoful și comisarii	33
<i>Neurath la München</i>	37
<i>Neurath la Moscova</i>	42
<i>Albirea IZOSTAT-ului</i>	48
3. Cum au promovat filozofi ai științei pseudoștiința stângistă ...	53
<i>Fără reacționari, vă rog!</i>	54
<i>Argumentul din Pravda</i>	59
<i>Tăcerea darwinistilor</i>	64
<i>Cârpaci, croitor, filozof... spion</i>	69
4. Rudolf Carnap: învinuirea Occidentului	
pentru Cortina de Fier.	71
<i>Henry Wallace, rățăcit în Kolîma (și prin alte locuri)</i>	74
<i>Împotriva Gulagului imaginar – dar nu a celui real</i>	78
<i>Cazul Rosenberg: adevăratul Rudolf Carnap</i> <i>să se ridice în picioare!</i>	85

8 CUPRINS

5. Einstein și Gödel: marile spirite bat câmpii la fel	89
<i>O anume slăbiciune pentru Lenin...</i>	90
<i>...și la fel pentru Stalin</i>	94
<i>Recrutare prin teleghidaj</i>	99
<i>Nazificarea Americii?</i>	105
6. Ludwig Wittgenstein: Rusiei cu dragoste	III
<i>Jocuri de limbaj la ambasada sovietică</i>	III
<i>Atracțiile stalinismului</i>	117
<i>Geniul filozofic se opune războiului împotriva lui Hitler</i>	123
7. Imre Lakatos: ridicat în slăvi în Anglia, neiertat în Ungaria	127
<i>LSE: econom cu adevărul?</i>	127
<i>Omor prin suicid</i>	131
<i>Imposibila desprindere de supraeu</i>	136
8. Jerry Cohen: nu sărbătoriți colapsul comunismului sovietic!	141
<i>O „rebeliune fascistă” în Ungaria anului 1956</i>	142
<i>Prețul visării despre socialism</i>	147
9. Michael Dummett: un antirasist sfiorător	151
<i>Plătit de Oxford să facă cercetare,</i> <i>dumnealui face în schimb politică</i>	151
<i>Ciudatul drum al unui logician spre adevărul empiric</i>	153
<i>Un proxenet, infractor și rasist, invitat să vorbească</i> <i>la All Souls College</i>	156
<i>O falsă logodnă cu filozofia</i>	160
10. Hilary Putnam: un discipol al președintelui Mao	162
<i>Un iubitor al înțelepciunii aderă la o sectă</i>	162
<i>Înăuntru utopiei chineze</i>	166
11. Donald Davidson: un amăgit al Partidului Comunist	173
<i>Război injust ieri, război just astăzi</i>	173
<i>Imaginați-vă că nu se mai pun note...</i>	177
<i>Filozofii de la Princeton și disidenții cehi,</i> <i>neimpresionați de cazul Angelei Davis</i>	179

12. Asociația Americană de Filozofie – un vehicul de politică partizană	186
<i>Filozofii povățuiesc: Retrageți-vă din Vietnam</i> <i>cu maximă viteză fizică!</i>	186
<i>Decretele APA privitoare la avort, IQ,</i> <i>arme nucleare, pedeapsa capitală, Războiul din Irak...</i>	190
<i>Cum au păcălit niște marxiști iugoslavi APA</i> <i>(și pe alți filozofi)</i>	193
<i>Enciclopedia Stanford de Filozofie și politica referințelor</i>	201
13. Stângismul – boala copilăriei filozofiei contemporane	205
<i>Robert Nozick se pierde cu firea</i>	206
<i>Obtuzii aia de conservatori</i>	209
<i>Ciudatul caz al lui Gottlob Frege</i>	213
<i>Nixon sau Cleaver, asta-i întrebarea</i>	218
<i>Iar apoi l-a podidit plânsul...</i>	225
<i>Sunt toți oamenii bogați niște hoți?</i>	230
<i>„Să înceapă masacrul!” zise eticianul</i>	234
<i>Din cale-afară de înțelepți și din cale-afară de smintiți</i>	235
14. Încheiere	240
Referințe	245
Indice de nume	261

MULȚUMIRI

Numeroși colegi și prieteni au citit versiuni preliminare ale cărții și m-au ajutat cu comentarii utile. Datoresc mulțumiri speciale fostului meu student Nathan Cofnas, care a parcurs mai multe versiuni ale manuscrisului, sugerându-mi o seamă de ameliorări semnificative. Am primit, de asemenea, ecouri valoroase din partea lui Tomislav Bracanović, Rafael De Clercq, Zvezdana Dukić, Berislav Horvatić, Andrew Irvine, Tomislav Janović, Paisley Livingston, David Papineau, Sean Scully, Ante Sesardić, Peter Singer, David Stamos, Matej Sušnik, Omri Tal și Daniel Wikler.

Când eram pe terminate cu prima versiune a manuscrisului cărții și începusem să mă gândesc la potențialul editor, am decis ca prima opțiune să-mi fie Encounter Books. Astfel că am fost extrem de emoționat când Roger Kimball mi-a oferit un contract de editare. Țin de asemenea să mulțumesc directoarei de producție Katherine Wong pentru ajutorul pe care mi l-a acordat în multe chestiuni de amănunt și lui Dave Baker de la Super Copy Editors.

PREFAȚĂ

Filozofii analitici pun mare accent pe importanța logicii, a clarității și a rațiunii. Aceasta e ceea ce făcea deosebit de atrăgător studiul filozofiei pentru mulți dintre cei care am trăit sub comunism. Văzând cât de mult prețuiau acești filozofi integritatea intelectuală și căutarea fără preget a adevărului, abordarea lor era de natură să ne inspire, și noi încercam s-o urmăm. Aceasta ne ajuta să ne păstrăm judecata sănătoasă în lumea necontenitei minciuni care ne înconjură.

Așa se face că am fost teribil de dezamăgit când am început să descopăr că un număr de filozofi occidentali de frunte, altminteri pe bună dreptate admirați pentru contribuțiile lor teoretice, abandonau efectiv rațiunea atunci când abordau sfera politicii. Mi-am dat seama că parte dintre gânditorii pe care odinioară îi privisem ca pe niște modele de raționalitate s-au pus cu promptitudine în slujba anumitor cauze politice nechibzuite și inumane. Unii au mers până la a deveni apologeți ai mincinosului regim comunist, care în mod evident călca în picioare libertatea umană și era detestat de către aceia dintre noi care l-am cunoscut pe propria piele.

Dezamăgirea pe care am resimțit-o m-a făcut curios să aflu cât de amplă a fost această trădare a rațiunii de către filozofi și

multitudinea de forme pe care le-a îmbrăcat. Am încercat să aflu mai multe despre acest straniu fenomen, care s-a bucurat de surprinzător de puțină atenție. Înfățișez aici rezultatele la care m-a condus această cercetare.

CAPITOLUL ÎNTÂI

Înțelepciunea care a dat greș

Mulți ar fi înțelepți dacă nu s-ar considera înțelepți.

Baltasar Gracián

Ar trebui ca filozofii să fie regi, cum a sugerat Platon? Ori, ca să-l parafrazăm pe William F. Buckley, ar fi poate mai bine să fim guvernați de către primele 2 000 de persoane care figurează într-o carte de telefon decât de către cei mai iluștri dintre descendenții intelectuali ai lui Socrate?

Dovezile prezentate în cartea de față arată că, în pofida iu-birii lor declarate pentru filozofie, surprinzător de mulți filozofi de vază au vădit o judecată jenant de strâmbă atunci când au făcut excursuri pe tărâmul politicii. Modul dezastruos în care unii dintre cei mai influenți filozofi contemporani s-au angajat în politică ar trebui să ne îndemne să cumpănim de două ori înainte de a le urma sfaturile. Se mai pune, firește, și întrebarea: Cum au putut niște oameni neîndoielnic foarte inteligenți și rafinați într-un domeniu cu înalte exigențe intelectuale să fie atât de nesăbuiți în sfera preocupărilor practice?

Într-adevăr, o seamă de filozofi din secolul XX au ales greșit tabăra pentru care au optat în unele confruntări politice de importanță capitală. Mulți filozofi contemporani s-au compromis prin apărarea unor sisteme politice totalitare și prin susținerea unor idei politice pe care ar fi trebuit să le recunoască prompt drept respingătoare și inumane. Iată doar trei exemple bine-cunoscute: Jean-Paul Sartre a elogiat stalinismul și mai apoi maoismul; Martin Heidegger a susținut și proslăvit în mod

activ nazismul; iar Michel Foucault și-a exprimat public entuziasmul față de Revoluția Islamică Iraniană a ayatollahului Khomeini.

Cum a fost posibil ca tocmai niște oameni preocupați de dobândirea celei mai profunde cunoașteri despre lume și existența umană să se orienteze atât de anapoda? Ar putea asta să aibă ceva de-a face cu faptul că cei trei filozofi pe care i-am menționat (și mulți alții cu implicări la fel de nefericite în viața politică) aparțin așa-numitei tradiții filozofice continentale?

Termenii *continentală* și *analitică* desemnează două școli filozofice diferite aflate în conflict cam de pe la începutul secolului XX. Deosebirea dintre ele este, după cum se știe, greu de formulat în termeni clari și expliți, dar filozofii nu au de obicei nici un fel de dificultăți în a-și plasa colegii în una sau alta din cele două tradiții. O autocaracterizare provizorie a stilului analitic de a face filozofie o constituie declarația că abordarea analitică „presupune argumentare, distincții și... un discurs relativ simplu“ (Williams 2006, viii). În una dintre cele mai bune expuneri istorice despre nașterea și evoluția filozofiei analitice, aceasta este caracterizată ca fiind devotată „idealurilor de claritate, rigoare și argumentare“, în scopul „valorificării la maximum a mijloacelor de investigare raționale“ (Soames 2003, xiii–xiv). În esență, așadar, însemnele filozofiei analitice ar fi claritatea gândirii, precizia și coerența logică, precum și străduința onestă și perseverență de a evita obscurantismul, stilul de exprimare pretențios și falsa profunzime.

De unde s-ar putea trage concluzia că filozofii analitici sunt mai feriți de a comite gafe politice, întrucât posedă exercițiul gândirii clare și logice, în timp ce filozofii continentali, fiind lipsiți de un atare exercițiu și deci mai predispuși la retorică găunoasă, gândire nedisciplinată și obscuritate, sunt mult mai expuși riscului de a se face de râs în materie de politică. Cam așa tind să gândească mulți filozofi analitici.

*Noi vă vom învăța cum să gândeți,
spuneau dumnealor*

Asociația Americană de Filozofie (APA), dominată copios de filozofia analitică, pentru a atrage studenți în specialitatea de bază Filozofie, folosește următorul mesaj:

Studiul filozofiei ajută la dezvoltarea aptitudinilor intelectuale importante pentru viața ca întreg, dincolo de cunoștințele și priceperile cerute de către o profesie particulară sau alta. Făcut în modalitatea potrivită, el dezvoltă capacități analitice, critice și de comunicare aplicabile oricărui domeniu și oricărui context uman (APA 1992).

Iată o formulare remarcabil de fermă și de îndrăzneță a efectelor pe care le-ar genera studiul filozofiei. Ea pretinde că îndelungătarea cu filozofia sporește capacitățile analitice, critice și comunicative ale studentului, care pot fi apoi aplicate *în orice domeniu și în orice context uman*.

Numai că APA nu oferă nici un fel de dovezi despre miraculoasele ameliorări ale gândirii pe care pasămite le poate produce filozofia. Mai mult chiar, numeroși cercetători sunt de părere că materialul empiric disponibil este departe de a susține o aserțiune cauzală atât de cuprinzătoare și de categorică. În contrast cu siguranța afișată de APA, cum că studiul filozofiei ameliorează aptitudinile de raționament, psihologii ne spun că după un secol de dezbateri, „*în opiniile unor cercetători de frunte, rămâne deschisă întrebarea* dacă aptitudinile de raționament generalizabile se transferă sau nu și la contexte de raționare din afara învățământului formal” (Barnett & Ceci 2002, 615; *s.m.*). În reclama făcută de APA, problematic e și faptul că promite ceva de genul „transferului la distanță” (adică al transferului celor învățate într-un context la alte domenii și contexte, mult diferite). Or șansele realizării unui transfer la distanță sunt, după cum se știe,

îndoielnice (vezi Holyoak & Morrison 2005, 788–790 și referințele din acel text).

Una peste alta, așadar, se pare că APA se folosește de o publicitate falsă, ceea ce se poate explica prin ignoranță, prin neonestitate intelectuală interesată sau printr-o combinație între acestea două.

Într-o discuție de dată recentă despre valoarea filozofiei, directorul executiv al APA, Amy E. Ferrer, spunea următoarele:

Filozofia cultivă multe competențe foarte prețuite în economia de astăzi: gândirea critică, analiza, comunicarea scrisă și verbală eficientă, rezolvarea de probleme și altele. Iar succesul studenților care studiază în principal filozofia îl atestă atât datele – care arată că aceștia îi depășesc constant pe aproape toți ceilalți studenți la diferite teste de la examenele de admitere în diferite forme de învățământ, precum și că filozofia este la egalitate cu matematica în privința procentajului maxim de creștere a salariului de la debut până la mijlocul carierei –, cât și dovezile anecdotice potrivit cărora studenții care studiază în principal filozofia și alte științe umaniste sunt tot mai eficienți și mai solicitați în sectoarele de afaceri și tehnologie (citată în Jaschik 2015).

Modul în care Ferrer susține valoarea studierii filozofiei este falacios. El comite eroarea logică numită *post hoc, ergo propter hoc*. Pe scurt, corelația statistică dintre studiul filozofiei și toate aceste rezultate pozitive nu înseamnă că cel dintâi le determină cauzal pe acestea din urmă. Se prea poate ca aceia care au optat pentru studii de filozofie să fi fost, pur și simplu, din capul locului mai înzestrați intelectual, iar succesele lor ulterioare să nu fi fost nicidecum (sau nu în principal) rezultatul celor învățate la cursurile de filozofie.

Această destul de evidentă explicație alternativă a bunelor performanțe ale absolvenților de filozofie nu este recunoscută de APA ca o posibilitate demnă de luat în seamă. Aceeași cecitate se vedește și într-o scrisoare semnată de trei oficiali ai APA (printre

care și bine-cunoscutul filozof de la Stanford Michael Bratman) și publicată pe site-ul APA. Și aici autorii oferă mai întâi date statistice despre realizările peste medie ale studenților care studiază în principal filozofia, după care fac saltul la concluzia că studiul filozofiei „*exersează* aptitudinile cognitive generale ale studenților, *ameliorează* aptitudinea lor de a raționa“ și prin aceasta „*îi face* pe absolvenții de filozofie extrem de flexibili pe piața forței de muncă“ (APA 2014; *s.m.*). Cele trei cuvinte evidențiate prin italice afirmă toate o influență cauzală și ele pot fi justificate numai dacă se oferă și altceva decât o simplă corelație statistică. Faptul că până și niște cunoscuți filozofi nu țin seama îndeajuns de avertismentul că existența unei corelații nu implică o relație cauzală – pesemne cel mai banalizat principiu al gândirii critice – nu este cea mai bună reclamă pentru valoarea filozofiei în educarea gândirii critice.

Asociația Britanică de Filozofie (2016) promite și ea pe site-ul său că studentul în filozofie își va dezvolta capacitățile „de a gândi bine în chestiuni importante“ și „va învăța să fie un gânditor independent și flexibil“, iar aceste competențe „se vor dovedi valoroase atât în propria viață, cât și în criteriile de alegere ale multor angajatori“. Nici în acest caz nu se oferă vreo dovadă că studiul filozofiei poate într-adevăr să producă aceste laudabile efecte. Or, dat fiind tot ce cunoaștem în materie, nu avem temeiuri să acceptăm astfel de pretenții optimiste.

În anul 2010, peste o mie de persoane, printre care și un număr de filozofi cunoscuți, au semnat o petiție intitulată „Faceți din abilitățile de raționare materie obligatorie în școli“ (Burgess 2010). Petiția era adresată lui Michael Gove, ministrul educației în Regatul Unit. În ea se cerea guvernului să facă obligatorii clasele de filozofie de la o vârstă foarte fragedă, pe motiv că aceasta „va aduce imense beneficii prin stimularea la copii a raționamentului și a dexterităților conceptuale și prin mai buna lor înzestrare pentru a face față complexităților vieții în secolul XXI“.